

לשוננו לעם

עורך: משה פלורנטין

מתוך

כרך ס, תשע"ב

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

מבחר חידושי המילים של דוד ילין – רשימה מוערת

ברשימה זו כונסו חידושים מובהקים של דוד ילין. המילים נבחרו לפי שתי אמות מידה: ודאות או סבירות גבוהה שילין הוא מחדשן והיקלטותן בעברית בת ימינו. כל המילים האלה, עשרה שמות עצם וארבעה שמות תואר, נתקבלו בציבור, ועתה הן רגילות בפי כול במשלבי הלשון כולם. המילים סודרו בסדר האלף-ביתי (פרט לשם התואר **קדמי**, שהובא יחד עם **אחורי**). הערותינו כוללות שני היבטים: א. עדויות על כל חידוש וחידוש מכתביו של ילין, מדברים שכתב בעיתונות וממחקרים על חידושיו. ב. ניתוח דרכי התצורה שבחר ילין בכל מקרה ומקרה בראי המגמות הכלליות של דרכי תצורת השם בעברית החדשה המוקדמת.

1. אחורי, קדמי

בספר "לפי הטף"¹ (חלק שני, ורשה תרס"א, עמ' 181, ברשימה בסוף הספר שכותרתה "מלים ומשקלים מחדשים") כתב ילין על המילים **אחורי**, **קדמי**: "בחרתי להשתמש במשקלים אלה הלקוחים ישר מהמלים אחור וקדם המורים על המקום, כי כל יתר המשקלים (קדום, קודם, קדמון, אחרון) מורים על קדימה ואחור בזמן לא במקום".

תצורה סדירה ורחבה של שמות תואר בסיומת יי החלה בימי הביניים ושוב התעצמה בעברית בת ימינו. ואולם כבר בעברית העתיקה מצויים שמות אחדים הבנויים בדרך זו, ובהם שמות המציינים צדדים וכיוונים. בלשון המקרא כבר היו שמות התואר **עלי ותחת** (בצד **עליון ותחתון**), ובלשון חכמים – **צפוני ודרומי**, **מזרחי ומערבי**. לפי מילון אבן-שושן שם התואר **קדמי** הוא מספרות ימי הביניים, אבל לפי שעה לא מצאנו עדות לכך. במילון בריהודה לא נזכר כלל, ובמילון גור הוא משויך לעברית החדשה. נראה אפוא שילין חידש את **קדמי** ואת **אחורי**. **קדם** ו**אחור** כשמות מקבילים במשמעות 'הצד הקדמי' ו'הצד האחורי' מצויים כבר במקרא, כגון "ארם מקדם ופלשתים מאחור" (ישעיה ט, יא).

1. בספרים "לפי הטף: ספר המורה" (ורשה תר"ס-תרס"א) ו"מקרא לפי הטף: ספר התלמיד" (ורשה תר"ס-תרס"א) הציג ילין שיטה לחוראת עברית בעברית, שעל פיה חורה במשך כמה שנים בבתי הספר שלימד בהם.

2. בדיחה

המילה באה ב"המוכיח מוקפילד" (ורשה תרנ"ז)² בתרגום הקדמת המחבר, אוליבר גולדסמית': "לבדיחות", ובגוף הספר: "ובדיחותיהם" (עמ' 77). ראובן סיוון מציין שבמילון בן-יהודה הובאו מן השורש בד"ח המילים **בדחן**, **בדחנות**, **ובדיחות**, שלושתן מספרות ימי הביניים. לדבריו בלוח אחיאסף משנת תרנ"ה פרסם ילין רשימות בכותרת "ספורי בדיחות" (בלא ניקוד בוי"ו), אבל מאוחר יותר, בלוח אחיאסף משנת תרנ"ז, נקד "ספורי בדיחות"³. בעברית הקלסית המשקלים פְּעִילָה ופְּעִילוֹת עשויים להיות נרדפים, כגון שפִּיכַת/שפִּיכוֹת (דמים), גמִילַת/גמִילוֹת (חסדים), מתינה/מתינוֹת. לפי הערת יצחק אבינרי ב"היכל המשקלים", יש עדות לחלופות כאלה גם במקרא, כגון "הצעיר כצערתו" (בראשית מג, לג)⁴. בימי הביניים ובעברית החדשה שמות העצם המסתיימים בצורך וֹת נתפסים שמות מופשטים דווקא. המילה **בדיחות** מציינת מושג מופשט – יהומורי (בלשון חכמים 'צחוק'), ואילו **בדיחה** היא יחידת טקסט, סיפור כתוב או מסופר ברוח הבדיחות.

3. חקלאי

המילה באה ב"המוכיח מוקפילד" (עמ' 21: "החקלני", ללא אל"ף; עמ' 74: "חקלאי"), ופירושה 'עובד אדמה', איש שדה⁵. המילה הזאת היא עדות מעניינת להתהוות הגזירה בצורך הסופי חֲאִי, אחת מדרכי הגזירה הקווית הייחודיות לעברית בת ימינו. רוב שמות העצם בסיומת חֲאִי המציינים עיסוק, כגון **חשמלאי**, **מילונאי**, **ספורטאי** ו**מוזיקאי**, מאוחרים מן החידוש **חקלאי**. גם צורות כגון **בורסקאי** ו**פונדקאי** אופייניות לעברית החדשה, ואילו בלשון חכמים, בימי הביניים ואף בלשון ההשכלה – רק **בורסקי**, **פונדקי**. רפאל ניר מסביר את התהוות דרך התצורה הזאת בהתבדלות הרכיב חֲאִי ממשקל פְּעִיל בגזרת ל"י, כגון **גִּבְאִי** ו**בִּנְאִי**⁶, ואולם קשה להתעלם מהשפעת הצורך הסופי הקדום חֲאִי, צורך ארמי ליצירת שמות תואר הרווח בספרות התלמודית,

2. על הספר ועל מעורבותו האפשרית של יחיאל מיכל פינס בתרגומו ר' בחוברת זו במאמר "דרכו של דוד ילין בחידושי המילים", עמ' 129, 141.
3. ר' סיוון, "מחיי חמלים", לשוננו לעם לא (תש"ס), עמ' 161–162.
4. י' אבינרי, היכל המשקלים, תל-אביב תשל"ו, עמ' 265.
5. ר' סיוון, "פולמוס 'חבצלת'–ילין על חידושי הלשון", לשוננו לעם לב (תשמ"א), עמ' 50; ור' עוד סיוון, מחיי חמלים (הערה 3 לעיל), עמ' 160–161.
6. ר' ניר, דרכי היצירה חמילוניית בעברית בת זמננו, תל-אביב תשנ"ג, עמ' 74.

בייחוד בשמות הפרטיים, כגון **נהוריי** (נהוראי).⁷ הצורה הארמית **חַקְלָאָה** ('איש שדה', כגון בתלמוד הבבלי, מגילה ז ע"ב) בוודאי הייתה ידועה לילין. מכל מקום החידוש הזה הוא עדות לראשית דרכה של תצורה חדשה ופורה מאוד בעברית בת ימינו.

4. טרדן

אף מילה זו באה ב"המוכח מוקפילד" (עמ' 18): "ובדרכו זו הטעין על גבו המון טרחנים וטרדנים אשר הדריכו מנוחתו".⁸ אבינרי הציע להשתמש ב**טרדן** במקום המילה הדיבורית הרווחת **נודניק** (השאולה מן הפולנית דרך היידיש).⁹ אבינרי לא הזכיר את ילין, ונראה שהוא עצמו חידש את **טרדן** בלי זיקה לקודמו.

5. מנזר

ילין הזכיר את המילה **מנזר** כאחד מחידושויו. במאמר "ירושלים לפני ארבע מאות שנה" (תרנ"ד) כתב: "ומשער ציון נמשכה [החומה] עוד מעט ימה כשלושים צעד עד קיר מנזר הארמנים אצל בית מדרש הכמרים אשר להם".¹⁰ והוסיף שם בהערה: "במקום השם 'בית מקלט לנזירים' יותר טוב לפי דעתי להשתמש במילה 'מנזר', כי המשקל מפעל מורה על המקום כמו: משכן, מקדש". המילה **מנזר** היא מילה יחידאית במקרא (נחום ג, יז: מְנַזְרָךְ), והוראתה שם 'שר המלכות'. מבחינת הגיזרון אין המילה המודרנית – מלשון נזיר¹¹ – קשורה למילה העתיקה.

7. מילים מעטות בסיומת יי מצויות גם בעברית הקדומה, לדוגמה בְּרִיזְלִי (E. Kautzsch [ed.], *Gesenius' Hebrew Grammar*, trans. A. E. Cowley, second English edition, Oxford 1910, §86i).

8. סיוון, פולמוס (הערה 5 לעיל), עמ' 163–164.

9. יי אבינרי, יד הלשון, תל-אביב תשכ"ה, עמ' 220.

10. ד' ילין, כתבים נבחרים, א, ירושלים תרצ"ו, עמ' 11 (נדפס לראשונה ב"פרדס" ב, תרנ"ד).

11. גביע צרפתי, העברית בראי חסמנטיקה (אסופות ומבואות בלשון, ה), ירושלים תשס"א, עמ' 204.

6. מצפן

על פי סיוון **מצפן** היא חידושו של ילין.¹² המילה פורסמה בעיתון "מרכז אגודת המורים" (כסלו תרס"ח, עמ' 4) במדור "להרחבת הלשון" בתוך רשימת מילים שהובאה בשם "הועד הבלשני בירושלים". באותה עת היה ילין אחד מחברי אותו ועד. לצד המילה **מצפן** צוין שם פירושה "קומפס". בתקופת ההשכלה נקרא המצפן **מחט אבן שואבת**, **מורה הרוחות** או בשמו הלועזי **קומפס**, ואילו ילין עצמו קרא לו קודם לכן, במאמרו "סבו ציון" (תרנ"ו), **מחט צפוני**.¹³

שמות עצם במשקל מִפְעֵל בהוראת כלים ומכשירים (בצד שמות בהוראות אחרות) היו מצויים כבר בלשון המקרא, לדוגמה **מפתח ומעדר**, ובלשון חכמים, לדוגמה **מקדח ומשפך**. בעברית החדשה נוספו שמות עצם רבים במשקל זה.¹⁴ שמות הכלים והמכשירים – רוב העתיקים שבהם וכל החדשים – גזורים משורשים שהוראתם הבסיסית היא הפעולה הנעשית בעזרתם. רק כלים אחדים (עתיקים) נקראים על פי צורתם, כגון **מסמר**, או שתצורתם צריכה הסבר מיוחד, כגון **מזלג**. שם העצם **מצפן**, הגזור מן השורש של המילה **צפון**, הוא מקרה מיוחד, ונראה שאין לו אח ורע במשקל מִפְעֵל.

7. נדיר

לדברי סיוון המילה **נדיר** חידשה ילין על פי הערבית.¹⁵ משמעות המילה נִדִיר בערבית היא 'לא שכיח', 'בלתי רגיל'. המילה **נדיר** היא ההפך של **נדיר**, השאולה מן הארמית כבר בלשון חז"ל. אפשר שבגלל דמיון הצליל של שתי המילים האנטונימיות נקלטה המילה השאולה בטבעיות.

12. ר' סיוון, "מי המציא את הפועל 'צלם'?", לשוננו לעם יג (תשכ"ב), עמ' 20; "לשון בתחייתה: שיחות על חידושי מלים", שם יז (תשכ"ו), עמ' 190.
13. כתבי דוד ילין בשבעה כרכים, ב: מדן ועד באר-שבע, ירושלים תשל"ג, עמ' 30 (נדפס לראשונה ב"המליץ", כ"ט באייר תרנ"ו).
14. דיון מפורט אצל ר' גדיש, "מִפְעֵל ומִפְעֵלָה, מִפְעֵל ומִפְעֵלָה – מה ביניהם", לשוננו עב (תש"ע), עמ' 287–319.
15. סיוון, מי המציא (הערה 12 לעיל), עמ' 20; סיוון, לשון בתחייתה (הערה 12 לעיל), עמ' 184; ר' סיוון, "מחיי המלים", לשוננו לעם כד (תשל"ג), עמ' 305.

8. סופגניות

גם המילה הזאת באה ב"המוכח מוקפילד" (עמ' 77; ר' הערה 2 לעיל), ומאוחר יותר ב"ספורי אלף לילה ולילה" (אודסה תרע"ב, עמ' 30): "תופנים ועגות וספגניות ולביבות", ובהערה 4 שם: "מיני מאפה רכים". הצורה **ספגנין**¹⁶ נזכרת במשנה (חלה א, ד) ומציינת מין מאפה, והחידוש נוצר על פיה. היקריותו הראשונות הן בצורת הרבים דווקא. צורת היחיד במילוני ועד הלשון והאקדמיה ללשון העברית ובמילון ההווה (ירושלים תשנ"ה) – **סופגנית**, ואולם בפי הציבור – לעולם **סופגנייה**.¹⁷

9. עקיף

המילה נזכרת בכתבה "ירושלים לפני כארבעים שנה" (תרנ"ט): "והשעה משחקת עתה גם למוכרי כל דבר אכל ויתר הדברים, אשר להם יחס ישר או עקיף (indirect) אל ההכנות הנעשות לכבוד האורחים".¹⁸ שם התואר **עקיף** נגזר לאחור מן הצירוף התלמודי **בעקיפין**. השורש עק"ף מצוי גם בערבית, והוראתו העיקרית בה 'עקום'; ייתכן שגם העובדה הזאת השפיעה על ילין.¹⁹

10. צלבן

ילין הזכיר את המילה **צלבנים** במאמרו "מירושלים ליפו" (תר"ס): "והכפר הזה, העומד במדרון התל אשר לשמאלה נגבה, הוא הכפר הנודע לפנינו בשם 'קרית יערים'. ולפני הכפר בינו ובין דרכנו, חורבת בית תפילה נוצרי אחד משרידי בנייני ימי הביניים אשר השאירו הצלבנים בכל אשר נפנה כיום בארצנו".²⁰ וכן: "בצורה

16. כך בדפוס המשנה, ואילו בכתבי חיד קאופמן ופרמה א הצורה העיקרית היא **סיפגנין/ם** (על צורות אלו ר' אצל ג' בירנבאום, לשון המשנה בגניזת קהיר: הגה וצורות [מקורות ומחקרים, י], ירושלים תשס"ח, עמ' 110–111).
17. חסבר על חזיקה בין **סופגנייה** לסופגני חנוכיים במסכת חלה במשנה וכן לספוג ולספוגייה שודר בתכנית "רגע של עברית" (מאת נורית אלרואי) לכבוד חנוכה בשנת תשס"ח, ומאוחר יותר פורסם באגרת מידע של האקדמיה לכבוד חג החנוכה של שנת תש"ע.
18. ילין, כתבים (הערה 10 לעיל), עמ' 65 (נדפס לראשונה ב"המלץ", כ"ד במרחשוון תרנ"ט). ר' גם ר' סיוון, "מחיי המלים", לשוננו לעם כט (תשל"ח), עמ' 30.
19. ואילו שלונסקי חידש **עקוף**: "בשיטות הבחירות העקופות" (המהפכה הצרפתית, תל-אביב תר"ץ, עמ' 84); "העריות שנבחרו בבחירות עקופות" (שם, עמ' 195) – "כנעני, מלון חדושי שלונסקי, תל-אביב תשמ"ט, עמ' 171.
20. מדן ועד באר-שבע (הערה 13 לעיל), עמ' 48 (נדפס לראשונה ב"הקץ", ס"ט פטרבורג תר"ס).

וחזקה היתה רמלה לפנים [...] ורבים מבנייניהם הגדולים נשארו להם לפליטה עוד מימי הצלבנים לפנים".²¹

קשה לדעת אם ילין הגה את המילה המחודשת בבי"ת דגושה (כפי שרווח היום בציבור) או רפה (כהגייה התקנית על פי החלטת האקדמיה).

11. קטר

אליעזר בן־יהודה הזכיר את ה"קטור" בדיווחיו על מסילת הברזל בין יפו לירושלים (האור, ט' בתשרי תרנ"ג; י"ד בתשרי תרנ"ג). כעבור כמה שבועות כתב ילין מכתב לעורך "האור" (בן־יהודה עצמו): "לפלא בעיני כי כבודו משתמש במלה 'קטור' למכונת מרכבות מסלת הברזל, והשם אמנם הונח רק על עשן העולה משרפת חמרים העשויים לשרפה, או האד העולה מרתיחת חמרים נזלים, לא על המכונה המעלה אותו. טוב מזה עושה הערבי בהשתמשו במלת 'קטאר' אשר תהיה בעברית במשקל 'קטר', והשם הזה הוא נכון יותר גם בעברית למכונה המרבה להעלות קטור. מקוה הנני כי יודה לדברי וישנה משקל המלה הזאת בעתונו" (שם, כ"ז בכסלו תרנ"ג).

בן־יהודה הסכים עם ילין ועמד על השימוש הדור־משמעי שהשתמש במילה **קטור**. וכן כתב: "השתמשנו עד כה בהמלה קטור, גם בהשאלה, גם לקבוצ העלות הנמשכות בכוח המכונה, יען לא מצאנו לזה שם אחר, אף כי ידענו שאין השם הזה עולה יפה" (שם).²²

טענת ילין שמשמעות **קטור** מוגדרת ושאין להוסיף עליה משמעות מטונימית רחוקה מובנת לחלוטין, ואולם הישענותו על הערבית, לכאורה אין היא מובנת על צורכה. משקל **فَعَال** בערבית אינו דגוש ואינו קרוב למשקל **قَطَال**. מן העיון במילונים ערביים מתברר כי משמעות היסוד של המילה **قَطَار** היא 'שיירת גמלים', והמשמעות המודרנית 'רכבת' היא תוצאת מעתק מטפורי. אין קשר היסטורי בין המילה הזאת ובין השורש קט"ר העברי המציין אדים, עישון וכיוצא בהם; זהות השורשים של המילים **قَطَار** ו**קטור** מקרית בהחלט. לפיכך הצעתו של ילין היא למעשה מיזוג, אולי מכוון, של צליל ומשמעות.²³

21. שם, עמ' 57–58. ר' גם ר' מירקין, "להשלמת הנמצא במילונים", לשוננו לעם כ (תשכ"ט), עמ' 24. בספרו "מקרא לנערי בני ישראל" (ירושלים תרמ"ט) השתמש ילין בצירוף **נוסעי הצלב** (עמ' 111).

22. ר' גם סיוון, לשון בתחיתנה (הערה 12 לעיל), עמ' 151–153.

23. תודתנו לגבי לבנה רוטה ולד"ר אורי מלמד על עזרתם בבירור מקורות המילה הערבית **قَطَار**. לאחר שכתבנו על החידוש **קטר** מצאנו שכבר ניתח אותו י' בלאו (תחית העברית ותחית הערבית הספרותית, ירושלים תשל"ו, עמ' 27–28). לדעתו החיבור בין **قَطَال** הערבי ל**קטור** העברי לא נעשה במודע אלא על דרך אטימולוגיה עממית.

החידוש **קטר** מעניין גם בתור דוגמה מוקדמת להיערכות משקלי השם בעברית החדשה. משמעות שמות העצם במשקל **فَعَال** (שם הפעולה של הבניין השלישי) מגוונת; בין השאר יש בו שמות כלים ומכשירים, כגון **لباس** – 'בגד',²⁴ ואילו ב-**فَعَال** יש בעיקר שמות בעלי מקצוע, כגון **نجار** – 'נגר', **طباخ** – 'טבח'. משקל **فَعَّل** העברי מקביל ל-**فَعَّل** הערבי הן מצד הצורה הן מצד המשמעות. בלשון חכמים שמות הכלים והמכשירים במשקל זה ספורים וגזרונם בעייתי, כגון **סדן**,²⁵ ואילו שמות בעלי המקצוע, כגון **זגג**, **ספר**, **תגר**, מרובים מאוד; בעברית החדשה נגזרים במשקל זה גם שמות כלים ומכשירים, למשל **שורת**, **וסת**, **שלט** וכמובן גם **קטר**, שהעתיקה את משמעותה שלא כהצעתו המקורית של ילין. בעבור **train** חודשה המילה **רכבת**, ומשמעות המילה **קטר** היא 'מכונת קיטור הגוררת קרונות של רכבת'.

12. קלמר

גם מילה זו נמצאת ב"לפי הטף" (ר' הערה 1 לעיל) בשני מקומות (בעמ' 4 ובעמ' 180, ברשימה בסוף הספר שכותרתה "רשימת המלים שאינן שגורות בספר הזה, והערות לברור הוראות אחדות מהמלים השגורות בלשון", בסעיף "מלים עבריות ותלמודיות"). ילין כותב כך: "שם לכלי אשר בו ישימו העטים למשמרת. בתלמוד נזכר אמנם השם הזה בשם קלמרין אך כנראה ניתן לו המשקל הזה על היותו אז מרכב משני חלקים הקסת ובית העטים, כקסתות הערבים גם בימינו אלה". למעשה שמות יווניים בעלי סיומת **-ion** נקלטו בלשון חכמים ב־ין בסופם ובדרך כלל לא נתפסו צורות רבים אלא צורות יחיד, לדוגמה **פלטריין** (**πλῆτρον**), **סנהדריין** (**συνηδριον**) וכך גם המילה **קלמרין** (**καλαμριον**). בעברית החדשה, בייחוד בלשון יום-יום, השימוש במילים שאולות מסוג זה מועט ביותר. לעומת זאת שמות שאולים שצורתם העברית בת שתי הברות סגורות, כגון **ספסל**, **פרדס** ו**פנקס**, דומים במבנם לשמות עצם עבריים במשקלים פורים כגון **פַּעֲלָן**, **מַפְעֵל**, **מַפְעֵל**, ו**תַּפְעֵל**, ואף למילים עבריות בנות ארבעה עיצורים כגון **חרדל**, ולכן הם נקלטים היטב ומתקיימים ברובדי לשון שונים. נראה שילין הבין את המגמה הזאת ומשום כך הסב את **קלמרין** ל**קלמר** וייחד לה את ההוראה המודרנית – 'תיק או קופסה לכלי כתיבה, בעיקר של תלמידי בית ספר', והמילה אכן השתרשה בפי כול.

24. למשל בצירוף **لباس البحر** – 'בגד ים'; סביר שהצירוף העברי **בגד ים** הוא בבואה מן הערבית.

25. מ' בראשר (מחקרים בלשון חכמים, ב, ירושלים תשס"ט, עמ' 175–176) העיר גם על השמות השאולים **פָּנֶס** (הצורה המקובלת היום: **פֶּנֶס**) ו**לָפֶס** (הצורה המקובלת היום: **אֶלֶפֶס**) במשקל זה בכ"י פרמה ב של המשנה.

13. רובה

ילין הציע להשתמש במילה **רובה** במקום הצירוף **קנה הרובה** שרווח בספרות ההשכלה, למשל ב"ספר תולדות הארץ" ליוסף שינאהאק (ורשה תר"א), ב"כור עוני" (תרגום עברי ל"הרפתקאות רובינזון קרוזו") ליצחק רומש (וילנה תרכ"ב), ב"ספר תולדות הטבע" לש"י אברמוביץ, הוא מנדלי מוכר ספרים (חלק ראשון, לייפציג תרכ"ב), וביצירות רבות אחרות. **רֶבָה** היא מילה יחידאית במקרא; נאמר על ישמעאל: "ויגדל וישב במדבר ויהי רֶבָה קֶשֶׁת" (בראשית כא, כ). **קנה רובה** הוא אפוא קנהו של הרובה, כלומר של האדם היורה, והצעתו של ילין להשתמש במילה **רובה** לבדה במשמע *gun* יכולה להתפרש כהשמט (אליפסה) מן הצירוף המשכילי **קנה רובה** או כמטונימיה ממשמעות המילה **רובה** בהקשר המקראי. ילין עצמו הציג את הצעתו בתור מעתק מטונימי, וכך כתב בעיתון "המליץ" (ד' באדר תרנ"ו), בשם "מן המודיעים": "ואשר רובה לו ונשאו על גבו כמשפט הפרשים". ובהערה: "ויותר נכון להשתמש במלת רובה סתם, ופעולת היריה תוסב על הכלי, משתמש בשם 'קנה הרובה' כי אז תוסב הפעולה על האיש היורה, ולא יתכן להשתמש בכינויים וביתר השימושים אשר לשם".²⁶

בְּיִהוּדָה התנגד אף הוא לצירוף **קנה הרובה**, מכיוון שסלד מהרכבה של שתי מילים. על ילין כתב: "האדון ילין, שהוא אחד מהמעטים אשר לו חוש דק בעבריות הלשון, הרגיש בזה [בקושי שבצירוף "קנה רובה"] והציע כמדמנו בהמליץ, להשתמש בהשם 'רובה' לבדו" (הצבי, ו' בטבת תרנ"ז). אולם בְּיִהוּדָה התנגד גם לחידוש זה, מפני שלטענתו הוא "יתר נאות להאדם ולא להכלי", וגם מפני שערער על ההנחה שהשורש רב"ה²⁷ משמעו גם 'ירה'. הוא סבר בעקבות וילהלם גזניוס ויהודה בן זאב ששורש זה עניינו גידול גם בבראשית כא, כ (שם, ו' בטבת תרנ"ז; י"ג בטבת תרנ"ז).²⁸ ילין ניסה להוכיח בתגובתו על דברי בְּיִהוּדָה שהוראת השורש רב"ה דומה להוראת השורש רמ"ה ושמשמעו 'ירה' (שם, י"ג בטבת תרנ"ז).

בסופו של דבר נתקבלה המילה **רובה** בעברית החדשה, ואילו הצירוף המשכילי **קנה רובה** נעלם.

26. נדפס שוב: כתבי דוד ילין בשבעה כרכים, א: ירושלים של תמול, בעריכת ב' ריבלין, ירושלים תשל"ב, עמ' 23, ור' שם גם את הצעת בְּיִהוּדָה למילה **אקדח**. ר' גם סיוון, "מחיי המלים", לשוננו לעם כ (תשכ"ט), עמ' 6.
27. הן בְּיִהוּדָה הן ילין נקטו כגון רב"ה, יר"ה בחי"א בחזכירם את שורשי גזרת ליי.
28. בעבור אותו כלי נשק הציע בְּיִהוּדָה את השם **מִקְשֵׁט** (הצבי, ו' בטבת תרנ"ז).

סיכום

כמו יחיאל מיכל פינס וזאב יעבץ העדיף דוד ילין השבת מילים עתיקות נשכחות על תחדישים. למשל ב"לפי הטף" השתמש במילה **מרדעת** והסביר את שימושה (השונה במקצת משימושה במשנה): "מרדעת, סרג; מרדעת שם לאכף החמור וסרג הוא שם לאכף הסוס. וכן הוראתם גם בערבית" (עמ' 180). ברשימה "סבו ציון" ב"המליץ" (י"ח באייר תרנ"ו) בחר ילין את המילה **בזיכים** לציון ספלי הקפה הקטנים שבבית קפה ירושלמי. בסוגריים הוא הוסיף את התרגום "קאפעטאסען" (=ספלי קפה); מכאן שידע שהמילה **בְּזִיץ** או **בְּזִיץ**²⁹ אינה מוכרת לרוב הקוראים וניסה להחיות אותה במכוון.

כמו יתר חברי "הקבוצה הירושלמית" גם ילין שאף להמיר צירופים הרווחים בספרות ההשכלה בשמות בני מילה אחת, למשל **מצפן** במקום **מורה רוחות** או **מחט אבן שואבת**, **רובה** במקום **קנה רובה**, **מנזר** במקום **בית מקלט לנזירים**. חידושו מתאפיינים בשמרנות יחסית: מרביתם נגזרו בגזירה מסורגת, הרגילה בעברית הקלסית, דהיינו שילוב של שורש במשקל. חידושים אחדים יכולים להעיד על תמורות כלשהן בזיקה בין משקל למשמעות. המילה **קטר** היא דוגמה להרחבת המשמעות המסורתית של משקל **פָּעַל**.

לא כל ניסיונותיו של ילין להמיר צירוף במילה יחידה צלחו. לדוגמה בחלק אחר מרשימתו "סבו ציון" ב"המליץ" (ג' באייר תרנ"ו) ובמקומות נוספים הוא השתמש במילה **מַקְבָּרָה** (ליתר דיוק בצורת הנסמך **מַקְבֵּרָה**) והסביר בהערות שוליים שהיא עדיפה מן הצירופים **בית קברות**, **בית עלמין** ו**בית חיים** ואף דומה למילה הערבית המקבילה. בהמשך הרשימה (שם, י"ח באייר תרנ"ו) הוא הציע את המילה **מגלש** (כנראה מִגְלֵשׁ) בעבור קומקום ("קאכער", כתרגומו) להכנת קפה. גם המילה הזאת לא נקלטה בציבור.

ילין מיעט לחדש מילים בגזירה קווית ולא הציע שמות בהלחם שני בסיסים (שלא כבן־יהודה וכפינס) או בהוספת תחיליות למילה קיימת, אבל אחדים מחידושו נוצרו בהוספת סופית. החידוש **חקלאי** הוא בוודאי אחת העדויות הראשונות (ואולי הראשונה) לשמות בעלי מקצוע בסיומת **-אי**, האופייניים רק לעברית החדשה. המילה הזאת מסייעת בהבנת שורשיה של דרך תצורה חדשה ופרודוקטיבית זו.

כמו בן־יהודה גם ילין חידש מילים בשאילת שורשים מן הערבית, כגון **נזיר** ו**קטר**. בשניים מחידושו חל מיזוג של שני שורשים היסטוריים שונים: במקרה אחד (**מנזר**) מדובר בשני שורשים עבריים, ובמקרה אחר (**קטר**) בשורש עברי ובשורש ערבי שאין ביניהם זיקה היסטורית או זיקה סמנטית קודמת.

29. בספר "לפי הטף" (הערה 1 לעיל; עמ' 181) הוצעה הצורה **בְּזִיץ**.

שם העצם **קלמר** הוא דוגמה למילה שאולה מלשון אירופית קלסית שמבנה דומה למבנה שמות עצם עבריים (שתי הברות סגורות והטעמת מלרע). אף שחידושיו של ילין אינם רבים³⁰ אפשר ללמוד מהם הרבה על מגמות בתצורת השם בתקופה המוקדמת בהתפתחות העברית החדשה ועל זיקתן לדרכי התצורה המצויות ברובדי הלשון הקדומים יותר.

30. עוד מילה הנחשבת לחידושו של ילין היא **חשדנות**. היא באה ב"המוכיח מוקפילד" (הערה 2 לעיל; עמ' 60): "החשדנות ודרך בנותי, והזהירות הזאת אשר יעצתני עליה אך יתרה היא [...] " (ר' גם סיוון, מחיי המלים [הערה 3 לעיל], עמ' 162). לא ברור מתי החלה המילה **חשדן** לשמש. אם היא שימשה לפני זמנו של ילין, יצירת שם העצם חמופשט **חשדנות** כמעט מובנת מאליה. אף המילה **שחקן** במשמע 'אמן חבמה' באה ב"המוכיח מוקפילד" (עמ' 93), ובחמשד נזכרת המילה **שחקנות** (עמ' 102), אלא שכנראה **שחקן** כבר שימשה קודם לכן במשמעות האחרת 'משתתף במשחק'. החשראה למעתק המשמעות של השורש שח"ק (ולאו דווקא של השם **שחקן**) משעשוע לאמנות חבמה באה מלשונות אירופה, כגון **שפיל** – ביידיש 'משחק' (בשני המובנים).